

Natuurpunt Oost-Brabant, Regionale Vereniging

Een toekomstvisie rond biodiversiteit, natuur en landschap, klimaat

Het bredere referentiekader

De natuur- en milieuproblematiek speelt op alle niveaus: van mondiaal, over Europa, land, gewest, provincie tot streek en gemeente. De werkvloer van Natuurpunt Oost-Brabant, Regionale Vereniging Natuur en Landschap, is het oostelijk gedeelte van de provincie Vlaams-Brabant (31 gemeenten ten oosten van Brussel). Haar werking richt zich op activiteiten en acties die relevant zijn voor dit niveau maar wel gekaderd in een globaal perspectief. De biodiversiteitscrisis, de milieuproblematiek, de klimaatuitdaging, het behoud van de open ruimte, de verstedelijking en het ruimtebeslag krijgen immers ook hun vertaling en doorwerking op dit regionale niveau. Voor NPOB vormen de Europese Green Deal met zijn 'Europese Biodiversiteitsstrategie' en de landbouwstrategie 'Farm to Fork' (F2F), en op Vlaams niveau de 'Blue Deal' en de aangekondigde Vlaamse biodiversiteitsstrategie bakens waarop zij haar werking de komende jaren kan richten. De Europese Biodiversiteitsstrategie stelt dat 30% van de oppervlakte een daadwerkelijke natuurfunctie dient te krijgen waarvan 10% strikt beschermd en beheerd. Daaraan willen we in ons werkingsgebied mee invulling geven en zorgen dat dit ambitieniveau gehaald wordt en kwaliteitsvol ingevuld wordt. Daarbovenop moet volgens de Europese F2F binnen het landbouwgebied 10% biodiversiteitsruimte (Space for Nature - S4N) gecreëerd worden. Natuurontwikkeling spoort ook perfect met klimaatbuffering en opslag van koolstof en met een toekomstgerichte visie op waterbeheer waarin er valleibreed en niet gecompartmenteerd ruimte is voor rivieren en natuurlijke berging van hemelwater in de valleien. De Vlaamse Blue Deal sluit hier bij aan. Met de campagne 'Robuuste valleien voor

klimaatbuffering en versterking van de biodiversiteit' (2017-2019) en de NPOB-publicatie heeft de Regionale voor een reeks valleien in Oost-Brabant reeds krachtlijnen uitgetekend.

Zorgwekkende toestand natuur en biodiversiteit in Vlaanderen.

Zowel het Rapport van het Europees Milieuagentschap over de toestand van de Europese natuur (oktober 2020) als het Natuurrapport 2020 van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO, december 2020) schetsen een weinig rooskleurig beeld van de toestand van de biodiversiteit, het ene op Europese schaal, het andere specifiek in Vlaanderen. Alhoewel er regionale verschillen zijn binnen Vlaanderen, gelden de trends evenzeer voor Oost-Brabant.

Ondanks de hoge potenties dankzij onze variatie in bodems, waterhuishouding en geomorfologie haalt Vlaanderen de Europese biodiversiteitsdoelstellingen niet. Een belangrijke oorzaak is de grote versnippering van de natuur te wijten aan de hoge urbanisatiegraad met daarbij horend ruimtebeslag, het dichte weggennet en last but not least de intensieve landbouw: processen die nog steeds verder de open ruimte en de kwaliteit ervan aantasten. De druk van de vermessing en van stikstof blijft te hoog voor de instandhoudingsdoelen bij de meeste ecosysteemgroepen. Ook de druk van verontreinigende stoffen waaronder de pesticiden blijft te hoog op water, bodem, lucht en de biodiversiteit, de menselijke gezondheid inclusief en ligt als een onzichtbaar deken

■ Roodrandzandbij.
Foto Dieter Bauwens

Natuur en Landschap

■ In de afgelopen vijftig jaar verdween bij ons maar liefst 180.000 hectare moerasnatuur. Vlaanderen telt vandaag nog amper 68.000 hectare moerasgebied. Foto Pieter-Jan Alles

over de Vlaamse ruimte. De klimaatverandering veroorzaakt verschuivingen in soorten en natuurlijke systemen die het vaak al moeilijk hebben. Vooral de snelheid waarmee deze veranderingen gebeuren, biedt weinig gunstige vooruitzichten voor de biodiversiteit. De steeds acutere droogteproblematiek is te wijten aan de opwarming van het klimaat maar ook aan het menselijk ingrijpen in de waterhuishouding, dat zich al decennialang lang voltrekt. Dat ingrijpen is gericht op drainering en snelle afvoer en verhindert de infiltratie. De hoge graad van ruimtebeslag en verharding versterkt dit probleem nog. Van alle natte natuur die hier vroeger voorkwam, en die mee zorgde voor wateropslag en -buffering, blijft nog weinig over. In de afgelopen vijftig jaar verdween bij ons maar liefst 180.000 hectare moerasnatuur. Vlaanderen telt vandaag nog amper 68.000 hectare moerasgebied.

Dieren en planten verkeren in een niet al te beste toestand. Bepaalde algemene soorten gaan vooruit, andere soorten gaan achteruit, 1/3 staat op de rode lijst. “7% van de 2.727 onderzochte planten- en diersoorten in Vlaanderen is in de loop van de voorbije eeuw regionaal uitgestorven. Bijna 30% kreeg rake klappen, is kwetsbaar of is met uitsterven bedreigd. Nog eens 16% is bijna in gevaar”, aldus het INBO-rapport. Vlaanderen is er niet in geslaagd voldoende vooruitgang te boeken in het behoud en het herstel van de levensgemeenschappen in de aangemelde Europees beschermde habitat- en vogelrichtlijngebieden, laat staan daarbuiten. De toestand van de meeste habitats en soorten is nog altijd matig ongunstig tot zeer ongunstig.

Wat moet er gebeuren om de toestand ten gunste te keren?

Volgens de Europese Biodiversiteitsstrategie moet er van de totale landoppervlakte min. 30% bestaan uit beschermde natuur en daarbovenop 10% ruimte voor kwaliteitsvolle natuur(elementen) binnen het agrarisch areaal om de biodiversiteit duurzaam te kunnen herstellen. Die zijn ook nodig voor de klimaatadaptatie en -mitigatie. Hoe minder robuuste natuur, hoe sterker de gevolgen voor de klimaatverandering. Hoe meer en hoe robuustere natuur, hoe beter de gevolgen kunnen gemilderd en opgevangen worden.

Het ruimtebeslag moet worden aangepakt en de bodemecosystemen hersteld. Invasieve uitheemse soorten moeten teruggedrongen. De kwantiteit, kwaliteit en veerkracht van de bossen en natuurgebieden moeten omhoog. Tegen 2030 dienen binnen de E.U. ten minste 25 000 km aan rivieren terug vrij stromende rivieren te zijn door de verwijdering van barrières en het herstel van overstromingsvlakten en waterrijke gebieden. De vergunningen voor wateronttrekking en heel het drainagebeleid binnen de valleien moeten herbekeken worden zodat tegen 2027 alle oppervlaktewateren een goede toestand of een goed potentieel bereiken evenals al het grondwater, zoals vereist in de Kaderrichtlijn Water (KRW). Stedelijke en voorstedelijke gebieden moeten dringend vergroenen om het fysieke en mentale welzijn van de inwoners te bevorderen, de lucht-, water- en geluidsvervuiling te verminderen en bescherming te bieden tegen overstromingen, droogtes en hittegolven. De druk van het vrijkomen van nutriënten, pesticiden, farmaceutische producten, gevaarlijke chemische stoffen, stedelijk en industrieel afvalwater en andere afvalstoffen zoals zwerfvuil en kunststoffen op de biodiversiteit moet worden verlaagd.

■ Zomertortel. Met een afname van minstens 80 tot 90% tijdens de laatste 20 jaar is de soort op de Rode Lijst in de categorie ‘Ernstig bedreigd’ terecht gekomen. Foto Vilda © Yves Adams

■ Leuven. Steden moet dringend vergroenen om de leefbaarheid te garanderen o.a. bij hittegolven (hitte-eilandeffect). Meer stadsgroen en open water kunnen de oplossing zijn. Foto Yves Vanden Bosch

Zoals verder uiteengezet in de Europese 'Van boer tot bord'-strategie moet het totale gebruik van pesticiden – en de daarmee samenhangende risico's – tegen 2030 met 50% verminderen, evenals het exces aan nutriënten.

Van Europese en Vlaamse doelstellingen naar concrete realisatie in Oost-Brabant.

Op 30% van de grondoppervlakte een samenhangend netwerk van beschermde natuur

Duurzame biodiversiteit veronderstelt de aanwezigheid van voldoende oppervlakte aan robuuste natuur, en bovendien dat grote en kleine natuurgebieden met elkaar verbonden worden om lage habitatkwaliteit, genetische isolatie en verarming van soorten gevolgd door uitsterving te vermijden.

Robuuste natuur betekent grote samenhangende natuurgebieden met een hoge natuur- en landschapskwaliteit en veerkrachtig genoeg om op natuurlijke wijze mee te kunnen evolueren met

bv. de klimaatverandering en om de hoge milieudruk te kunnen weerstaan. Globaal genomen is er in Vlaanderen over alle planologische bestemmingen heen nog 21% vlakdekkende natuur aanwezig gaande van biologisch zeer waardevol tot biologisch waardevol. Hiervan is Oost-Brabant beter bedeed dan bv. West-Vlaanderen, maar minder dan Limburg. Helaas is 37% van deze 21% natuur (d.i. 7,77% van de oppervlakte), of meer dan 1/3 van de aanwezige natuur planologisch niet beschermd en heeft dus een zeer onzekere toekomst. Bovendien is de oppervlakte van de natuurgebieden voor ongeveer 90%, afhankelijk van het type, kleiner dan 10 ha.

NPOB, Regionale Vereniging Natuur en Landschap, richt zich voor de komende periode op de vertaling van de ambitieuze doelen van de Europese Biodiversiteitsstrategie met 30% beschermd natuurgebied en 10% niet-productief areaal in het landbouwgebied en op een ambitieuze invulling van de Blue Deal.

Waar vinden we die 30% aan oppervlakte?

1. Robuuste, niet-gecompartimenteerde valleien die ruimte geven aan natuur en water

NPOB heeft met haar campagne 'Robuuste valleien voor klimaatbuffering en versterking van de biodiversiteit' (2017-2019) de kat duidelijk de bel aangebonden. Voor een reeks valleien is een visie ontwikkeld op het niveau van het valleisysteem waar ruimte gegeven wordt aan natuurontwikkeling en natte natuur, waterberging over de ganse vallei en afgestapt wordt van een gecompartmenteerde en perceelgerichte benadering.

Van alle ecosystemen leveren de zgn. 'wetlands' of natte gebieden (moerassen, overstromingsgebieden, venen...) de meeste diensten aan de samenleving: biodiversiteit, koolstofopslag, bescherming tegen overstromingen, wateropslag voor tijden van droogte, waterzuivering enz. Maar tegelijk staan ze van alle ecosystemen op aarde het meest onder druk. In Europa verdween de voorbije eeuw 75% van de wetlands, in Vlaanderen nog meer. Met de Blue Deal van de Vlaamse Regering wil men daar voor het eerst verandering in brengen. Maar het is duidelijk dat er nog een hele weg af te leggen is om de omslag van een gefragmenteerde perceelgerichte benadering naar een benadering van hele valleisystemen als één geheel te maken.

■ Grote Getevallei, een nog grotelijks intacte vallei met bijzondere mogelijkheden voor de ontwikkeling van robuuste natuur en ruimte voor water. Foto Pieter-Jan Alles

NPOB, Regionale Vereniging Natuur en Landschap, wil sterk inzetten op het benutten van de unieke kansen die in onze riviervalleien (o.m. Dijle, Demer, Gete, Velpe, Winge en Motte) liggen voor het vormen van grotere, samenhangende en aaneengesloten natuurcomplexen. Ze wil hierbij permanent een hoog ambitieniveau voor ogen houden, d.w.z. valleien die robuust en veerkrachtig genoeg zijn voor duurzaam herstel van de biodiversiteit en het ecosysteem, maar evenzeer voor de klimaatbuffering en voor het herstel van koolstofsinks via creatie van moerassen, venen en natte graslanden.

De inzet voor levende en meanderende beken en rivieren die zo kenmerkend was in de beginjaren van de Vereniging (zie geschiedenis van de Vereniging: www.natuurpuntoostbrabant.be), zal niet alleen onverminderd voortgezet worden maar worden verbreed naar herstel van de integrale vallei- en rivierecosystemen. Hiervoor zal veel inertie moeten doorbroken worden om de oude perceel- en drainagegerichte benadering te keren. Geen patchwork van versnipperde percelen en strijdige functies in de vallei! Een totaalaanpak is absoluut nodig. NPOB, regionale Vereniging Natuur en Landschap wil het belang van deze integrale aanpak en ruimte voor water valleibreed nadrukkelijk op de agenda van het beleid blijven plaatsen, des te meer vanwege hun aandeel in de klimaatadaptatie en -mitigatie

2. Verdere uitbouw beheerde natuurreservaten, hotspots van biodiversiteit

Een belangrijke pijler van het biodiversiteitsbeleid is het veiligstellen van natuur en de uitbouw van beheerde natuurgebieden. Ook rond dit thema heeft onze vereniging een rijke ervaring en een performant netwerk opgebouwd.

Mede door de sterke achteruitgang van de biodiversiteit elders herbergen de beheerde reservaten een steeds groter aandeel van de biodiversiteit in de regio en vormen tevens de reservoirs voor de biodiversiteit en de 'renaturering' buiten de reservaten. NPOB, Regionale Vereniging Natuur en Landschap heeft een lange traditie in het uitbouwen van natuurgebieden. In 2021 bestaat de Snoekengracht (Boutersem) 45 jaar. Ook Vorsdonkbroek stamt uit die periode. Precies door haar al zeer vroege inzet, nog voor Natuurreservaten vzw (voorganger van Natuurpunt) oog had voor meer regionale projecten, en door de oprichting van Natuurfonds

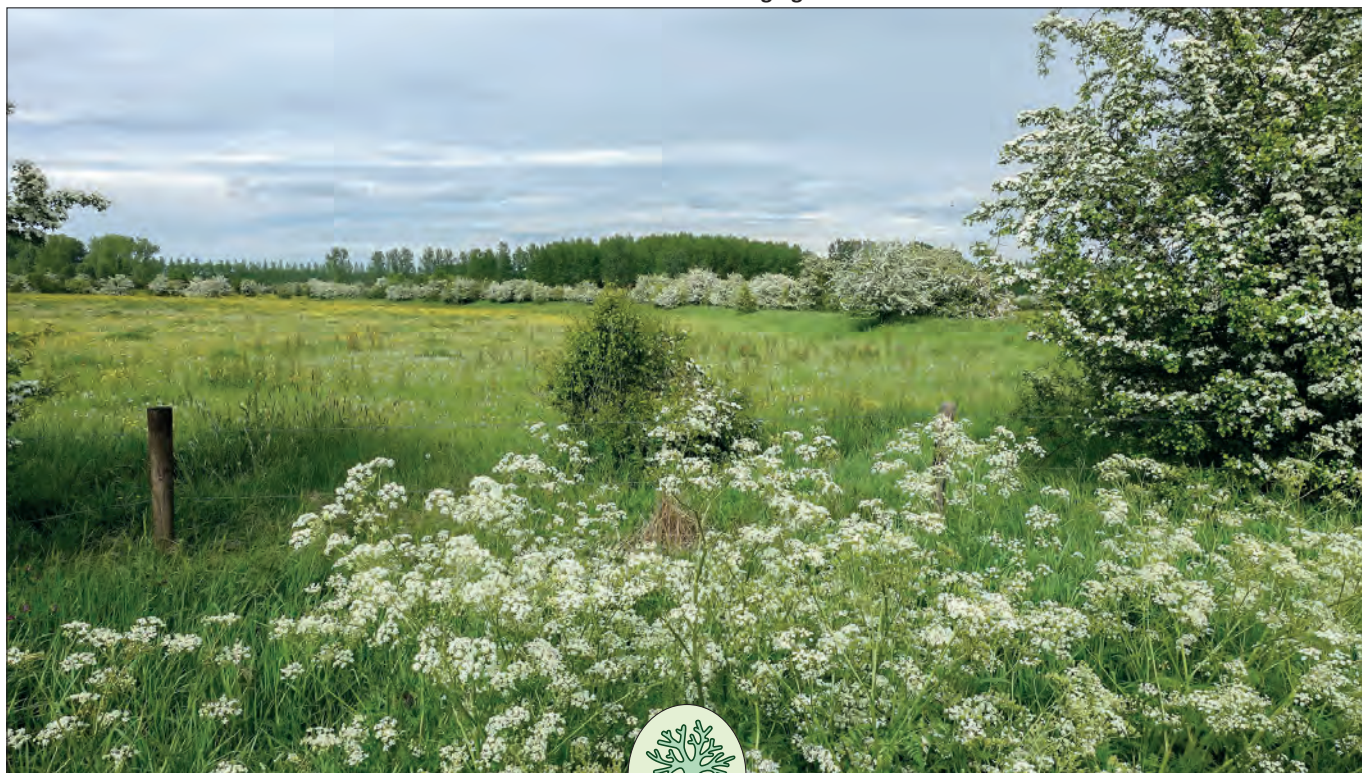
Hageland ligt de Regionale aan de oorsprong van de vorming van nagenoeg alle belangrijke en iconische natuurreservaten in de regio. Intussen zijn grote complexen uitgebouwd zoals Aronst Hoek in de Getedelta (530 ha), de Demerbroeken (345 ha), de Hagelandse Vallei (215 ha), en worden in de Groene, Dijle-, Gete- en Velpevallei puzzelstukken steeds verder aan elkaar gebreed. Alles samen worden bijna 4000 ha natuurgebied beheerd in Oost-Brabant.

NPOB, Regionale Vereniging Natuur en Landschap, wil de inspanning en impulsen voor verwerving, uitbreiding en opstarten van nieuwe reservaatprojecten, en voor het beheer bij haar afdelingen en beheerteams onverminderd aanmoedigen en versterken als een zeer effectieve strategie om natuur en biodiversiteit veilig te stellen en verder te ontwikkelen. Ook de fondsenwerving voor de realisatie van deze projecten blijft ze ondersteunen. De huidige 4000 ha beheerd natuurgebied moet voor 2030 ruimschoots de 5000 ha overtreffen.

Bosuitbreiding is absoluut nodig, maar evenzeer het behoud van open leefgebieden: soorten- en structuurrijk grasland, zowel natte als drogere hellinggraslanden, venen, moerassen en heide. Voor onze biodiversiteit zijn de (historische) soorten- en structuurrijke graslanden onvervangbaar en onmisbaar. Per m² is daar de biodiversiteit het hoogst, of het nu om graslanden in de natte (zoals hooilanden) of de droge sfeer gaat. Het zijn juist deze open habitats (o.a. veel wetlands, zie boven) die het snelst verdwijnen en waarvan de biodiversiteit het meest bedreigd is. Ze worden steeds zeldzamer buiten de beheerde gebieden. Waar ze toch nog standgehouden hebben, worden ze in toenemende mate gescheurd om er maïsakkers van te maken, zelfs in overstromingsgebieden.

NPOB, Regionale Vereniging Natuur en Landschap, zal meewerken aan de doelstelling van 10 000 ha bijkomend bos in Vlaanderen en tegelijkertijd sterk inzetten op het behoud van de graslanden. Ze zal hier samen met de afdelingen actief rond werken.

■ Aronst Hoek, groots natuurreservaat langs de Gete, sinds 2001 perceel per perceel verworven en uitgebouwd tot een groot samenhangend natuurcomplex dankzij inzet van onze plaatselijke vrijwilligers. Maar ook dergelijke grote natuurgebieden volstaan niet. We moeten in de toekomst denken op niveau van integrale valleisystemen zonder de huidige compartimentering om de uitdaging voor de toekomst aan te kunnen. Foto Jaak Geebelen

■ Vrijwilligers helpen bij bosaanplanting (2008 - Velpevallei, Tienen/Glabbeek). Foto Luc Nagels

Een levend landbouwgebied met minstens 10% omgevormd tot biodiversiteitsruimte: een landbouwgebied dat dooraderd is met een groenblauwe infrastructuur en brede bufferstroken

Circa 50% van de oppervlakte in Vlaanderen is landbouwgebied. De moderne intensieve landbouwpraktijk heeft het aanzien van het agrarisch landschap aanzienlijk veranderd. Landschapselementen zijn vaak verdwenen, de schaalvergroting – steeds grotere percelen met uitgestrekte monoculturen zonder perceelsranden en overhoeken – neemt nog steeds toe. Daardoor spoelen bij elke regenbui modderstromen van de akkers en is het landbouwgebied in feite een groene woestijn geworden. Habitatverlies, vermessing en het gebruik van pesticiden hebben tot een dramatische vermindering van de biodiversiteit geleid voor sommige soorten tot meer dan 90%.

De EU-biodiversiteitsstrategie stelt dat ten minste 10% van de akkergrond gereserveerd dient te worden voor biodiversiteitsdoeleinden als zgn. 'niet-productief areaal' (NPA) met landschapselementen zoals hagen, bosjes, poelen, buffers en schouders van holle wegen, taluds en brede bufferstroken die een groenblauwe dooradering van het landschap vormen. Bij de uitwerking van de Gemeenschappelijk Landbouwbeleid 2022-2027 werd de verplichte oppervlakte 'niet-productief areaal' vastgesteld op 4%, dus nog ver verwijderd van de 10%. Ook moet het gebruik van pesticiden en kunstmest drastisch verminderen volgens de 'Van boer tot bord'-strategie.

■ Modderstroom 29 juni 2021: ruilverkaveling Willebringen. Nieuwe ruilverkavelingweg (rechts van de akkerpalen) bedolven onder 15 cm sediment. Nood aan brede buffers om sedimentafspoeling tegen te gaan. Nood aan een groenblauwe dooradering van het golvend akkerplateau, zeker als in de ruilverkaveling de gemiddelde grootte van de akkers 20 ha wordt. Foto Hugo Abts

NPOB, Regionale Vereniging Natuur en Landschap, heeft zich met haar actieve vrijwilligersnetwerken decennialang met wisselend succes voor elke snipper natuur in het buitengebied ingezet. Veel is verloren gegaan, maar veel kan hersteld worden. De nood aan een forse groenblauwe dooradering van het agrarisch gebied waardoor ook de hydraulische ruwheid van het landschap verhoogt en de afvloeit van leem en sediment vermindert, wordt elke dag en na elke zomerse omweersbui duidelijkjer.

NPOB, Regionale Vereniging Natuur en Landschap, komt op voor basisnatuurkwaliteit in het agrarisch gebied. De groenblauwe dooradering en het vooropgesteld 'niet-productief areaal' geven invulling aan de natuur- en landschapsfunctie en aan een hele reeks ecosystemendiensten. De groenblauwe infrastructuur van dat landbouwgebied, het herstel van akkernatuur, het integraal behoud van alle graslanden, het stoppen van de toenemende verharding en het verlies van open ruimte zullen punten zijn die op de agenda staan van de Regionale (zie artikel rond akkernatuur in N&L 2021-1, p. 4-13). Ze staat achter een duurzame en natuurinclusieve landbouw die ecosystemendiensten kan bieden en het milieu niet langer nodeloos belast.

Een kwaliteitsvol landschap

Op vele plaatsen in het verstedelijkte en versnipperde Vlaanderen kan men nog met moeite spreken van een kwaliteitsvol landschap. Oost-Brabant daarentegen herbergt nog landschappen met een eigen karakter: het Hagelandse heuvelland, het golvende en open Haspengouwse landschap, de riviervalleien en de omliggende rivierbekkens van Dijle, Demer, Gete, Velpe, Winge en Motte, de kalkontsluitingen in Hoegaarden en omgeving op de flanken van de Haspengouwse heuvels, de overgang tussen Hageland en Kempen met Averbode Bos en Heide, de Groene Vallei als nog vrij intacte ruimtelijke eenheid in de dichtbevolkte Vlaamse Ruit tussen Leuven, Brussel en Mechelen, de Brabantse steilrand...

Voor het behoud van deze landschappen met hun bijzondere belevings- en erfgoedwaarde is het vrijwaren van de open ruimte en het tegengaan van verdere versnippering cruciaal. Aandacht moet ook gaan naar het behoud van het landelijk karakter van de buitengebieden en de dorpen die steeds meer ten prooi vallen aan toenemend ruimtebeslag en hoogbouwprojecten die de draagkracht aantasten.

■ NPOB komt op voor het vrijwaren van de typische landschappen in haar werkingsgebied. Hier zicht op het Hagelandse heuvelland vanop de Beniksberg, Rotselaar. Foto Vilda © Yves Adams

■ De Groene Vallei vormt een oase in het drukbevolkte gebied tussen Leuven, Brussel en Mechelen. Het is een groot en divers gebied met moerassen, bossen, graslanden, landbouw en weidse vergezichten. Foto Eric Malfait

NPOB, Regionale Vereniging Natuur en Landschap, zal daarom afdelingen en burgerinitiatieven ondersteunen die opkomen tegen de verdere versnippering en aantasting van het landschap. Ze zal hiertoe op grond van onderbouwde dossier ook bezwaren en beroepsprocedures instellen. De werkgroep Natuur en Erfgoed zal het erfgoedaspect bij de regionale werking betrekken.

Leefbaarheid van stad en dorp en de versterking van natuur in de buurt

Natuur in de buurt, natuur op wandelafstand, natuur dichtbij huis: het zijn thema's van maatschappelijk belang en dat besef is door de coronalockdowns intussen doorgedrongen bij het grote publiek. Natuur dichtbij maakt mensen gezonder en creatiever, zorgt voor een aangename leefomgeving en zwengelt de lokale economie aan.

Het deel van het werkingsgebied gelegen binnen de Vlaamse Ruit m.n. de regio rond Leuven en verder richting Mechelen en vooral Brussel dreigt zonder een doortastend ruimtelijk beleid één uitdijend sub-urbium te worden. De verstening is hier ver gevorderd door verstedelijking, infrastructuur van wegen, industrieterreinen en vliegveld. Het is een hele uitdaging om hier voldoende levenskwaliteit en biodiversiteit te garanderen.

NPOB, Regionale Vereniging Natuur en Landschap, steunt daarom het project De Groene Vallei om precies in deze drukbevolkte regio een grote samenhangende en kwalitatieve ruimte met veerkrachtige en met elkaar verbonden natuurgebieden te realiseren, waarbinnen de bestaande beheerde natuurgebieden de kern van een groter natuurcomplex vormen.

Natuur en biodiversiteit in de steden is geen evident verhaal. Alhoewel er ook successen zijn, zoals de bijen, en de slechtvalken die teruggekeerd zijn. Omkering van ruimtebeslag voor vergroening stuit op allerlei obstakels. Steden vormen een grote barrière voor soorten die maar met grote investeringen kunnen opgeheven worden. Hermeandering en openlegging van ingekokerde rivieren, zoals mede onder impuls van de vereniging in Leuven (project: de 'Dijle levend door Leuven'), Diest (Demer) en Tienen (Gete) gebeurt of gepland is, en het vergroenen van de oevers geeft een belangrijke winst: ze kunnen fungeren als corridor en overlevingsplaats. Hier speelt de synergie tussen biodiversiteitsbeleid en klimaatbuffering, waterretentie en stedelijke leefbaarheid (voorkomen van hitte-eilanden) waarbij de stedelijke afdelingen de katalysator in dit proces kunnen zijn.

De Regionale ondersteunt haar afdelingen in hun streven naar vergroening van de stad en meer natuur in de bebouwde omgeving, en naar een specifiek beleid dat biodiversiteit koppelt aan klimaatbuffering en waterbeheer.

■ Meer natuur in de valleien en daarbuiten een groenblauwe dooradering van het agrarisch landschap met brede bufferstroken van struweel en ruigten, met brede, natuurrijke bermen en met het behoud en versterking van kleine landschapselementen en bosjes in landbouwgebied. Foto Jules Robijns

